ISSN 1392-6195 (print)
ISSN 2029-2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2026, 33(1), p. 157–171.

CONTRA SPOLIATOREM TAISYKLĖ IR JOS TAIKYMO RIBOS PASLAPTĮ SUDARANČIOS INFORMACIJOS ATŽVILGIU

Indrė Maculevičienė
Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Privatinės teisės institutas
Elektroninis paštas: indremaculeviciene@mruni.eu

Pateikta 2026 m. sausio 30 d., parengta spaudai 2026 m. balandžio 2 d.

DOI: 10.13165/JUR-26-33-1-08

Santrauka. *Straipsnyje analizuojama „contra spoliatorem“ taisyklė ir jos reikšmė civiliniame procese kaip šalių teisės rungtis ir pareigos bendradarbiauti pusiausvyros užtikrinimo priemonė. Atskleidžiama, kad ši taisyklė suteikia teismui galimybę daryti procesines išvadas tais atvejais, kai šalis, siekdama procesinio pranašumo, sąmoningai nevykdo bendradarbiavimo pareigos ir nepateikia turimų reikšmingų įrodymų. Kartu pabrėžiama, jog „contra spoliatorem“ taikymas nėra automatinis – teismas kiekvienu atveju privalo įvertinti įrodymų nepateikimo priežastis ir nustatyti, ar jos leidžia daryti neigiamas procesines išvadas. Straipsnyje taip pat aptariamos situacijos, kai įrodymų nepateikimas kyla ne iš nesąžiningo elgesio, bet iš teisėtos pareigos saugoti profesinę, valstybės, tarnybos ar komercinę paslaptį. Tokiais atvejais konfidencialios informacijos apsauga įgyja ypatingą teisinę reikšmę, siejamą su viešojo intereso apsauga, valstybės saugumo užtikrinimu, pasitikėjimo tarp advokato ir kliento išsaugojimu ir profesinės veiklos nepriklausomumo garantijomis.*

Reikšminiai žodžiai: *„contra spoliatorem“, kooperacijos principas, paslaptį sudaranti informacija.*

Įvadas

Operatyvus įrodymų pateikimas teismui laikytinas viena esminių proceso dalyvių bendradarbiavimo su teismu formų, užtikrinančių visapusišką faktinių bylos aplinkybių išaiškinimą ir teisingo, pagrįsto sprendimo priėmimą. Šis bendradarbiavimas yra neatsiejamas nuo civilinio proceso principų, tarp jų kooperacijos (bendradarbiavimo) principo,

įpareigojančio šalis aktyviai dalyvauti nagrinėjant bylą.

Kooperacijos principas įpareigoja civilinio proceso šalis sąžiningai ir aktyviai bendradarbiauti tiek tarpusavyje, tiek su teismu, kad būtų galima nustatyti reikšmingas bylos faktines aplinkybes. Viena iš šio principo išraiškų yra šalies pareiga pateikti teismo nurodytus jos dispozicijoje esančius įrodymus, galinčius turėti reikšmės tiesos nustatymui byloje. Vis dėlto pareiga pateikti įrodymus civiliniame procese turi būti derinama su rungtyniškumu (rungimosi principu) – šalių procesine konkurencija, kiekvienai jų siekiant apginti savo interesus ir pasiekti palankų bylos rezultatą.

Rungimosi principas civiliniame procese grindžiamas šalių procesine autonomija, tačiau ši autonomija nėra absoliuti. Kooperacijos principas kelia klausimą, kaip ir kokia apimtimi šalių rungimasis turi būti ribojamas siekiant užtikrinti sąžiningą ir veiksmingą bylos nagrinėjimą.

Būtent kooperacijos principo funkcija riboti rungimosi principą lemia jo glaudų ryšį su *contra spoliatorem* (liet. „prieš pažeidėją“) taisykle. Ši taisyklė veikia kaip šalių teisės rungtis ir pareigos bendradarbiauti pusiausvyros mechanizmas, leisdama teismui daryti procesines išvadas tais atvejais, kai šalis, siekdama procesinio pranašumo, sąmoningai nevykdo bendradarbiavimo pareigos ir nepateikia turimų reikšmingų įrodymų.

Contra spoliatorem taisyklė grindžiama prielaida, kad šalis, kuri turi įrodymus, galinčius patvirtinti byloje reikšmingas aplinkybes, tačiau jų nepateikia, elgiasi nesąžiningai ir pažeidžia procesinę bendradarbiavimo pareigą. Dėl to tokios šalies nenaudai gali būti daromos neigiamos procesinės išvados ir laikomos įrodytomis jai nepalankios byloje aplinkybės.

Contra spoliatorem esmė yra ta, kad kai šalis be pateisinamos priežasties nepateikia turimų įrodymų, teismas turi teisę daryti prielaidą, jog tokie įrodymai patvirtintų aplinkybes, nepalankias tai šaliai. Tokiu atveju konstatuojama, kad šalis, slėpdama įrodymus ar jų nepateikdama, siekia nuslėpti faktus, kurie prieštarauja jos deklaruojamai pozicijai ir patvirtina kitos šalies poziciją.

Šios taisyklės taikymas ne tik skatina proceso šalių procesinį sąžiningumą ir pareigą bendradarbiauti su teismu, bet ir užtikrina, kad teisingumo įgyvendinimas nebūtų apsunkintas dėl vienos šalies nesąžiningo elgesio ar piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis. Taigi *contra spoliatorem* taisyklė tampa tam tikra procesine prielaida, padedančia įgyvendinti civilinio proceso tikslus.

Nors *contra spoliatorem* taisyklė suteikia teismui teisinę priemonę spręsti ginčą net ir nesant visų reikšmingų įrodymų, kurių reikia siekiant tinkamai išnagrinėti bylą, jos taikymas nėra besąlygiškas ar automatinis. Teismas kiekvienu atveju turi įvertinti įrodymų nepateikimo priežastis ir nustatyti, ar jos pagrindžia taisyklės netaikymą. Praktikoje gali pasitaikyti situacijų, kai įrodymų nepateikimas nėra susijęs su šalies nesąžiningumu ar bandymu nuslėpti reikšmingas aplinkybes, o kyla iš teisėtos pareigos saugoti profesinę, valstybės ar tarnybos arba komercinę paslaptį sudarančią informaciją. Tokiais atvejais paslaptį sudaranti informacija įgyja ypatingą teisinę reikšmę, nes jos apsauga siejama su svarbiais viešojo intereso aspektais – valstybės saugumo užtikrinimu, konfidencialumo ir pasitikėjimo tarp advokato ir kliento išsaugojimu, profesinės veiklos nepriklausomumu.

Šių interesų apsauga laikytina svarbia ne tik materialiosios, bet ir procesinės teisės požiūriu. Visgi kyla klausimas, kokios procesinės teisinės pasekmės gali kilti šaliai, turinčiai valstybės ar kitą paslaptį sudarančią informaciją ir jos nepateikiančiai teismui. Ar tokiu atveju gali būti taikoma *contra spoliatorem* taisyklė? Svarstytina, kokią reikšmę įrodymų pobūdis turi sprendžiant, ar taikyti šią taisyklę. Ar ji gali būti taikoma šaliai, kuriai materialiojoje teisėje nustatyta pareiga saugoti informaciją sudarančią paslaptį?

Šio straipsnio tikslas yra išanalizuoti kooperacijos principą ir *contra spoliatorem* taisyklę bei jos taikymo ribas, kiek tai susiję su paslaptį sudarančia informacija. Viena vertus, ši taisyklė suteikia teismui galimybę laikyti įrodymų nepateikimą nepalankiu tai šaliai, kuri juos slėpė ar sunaikino, ir taip didina proceso efektyvumą ir šalių lygiateisiškumą. Kita vertus, teisėtas informacijos, sudarančios valstybės, advokato profesinę ar komercinę paslaptį, saugojimas gali pateisinti jos nepateikimą, todėl taisyklė negali būti taikoma automatiškai, o teismas privalo įvertinti paslapties apsaugos svarbą ir procesines priemones, kurios užtikrina informacijos konfidencialumą. Šio straipsnio tyrimo objektas yra *contra spoliatorem* taisyklė civiliniame procese ir jos taikymo ribos, kiek tai susiję su paslaptį sudarančia informacija. Siekiant straipsnio tikslo, tyrimui keliami tokie uždaviniai: pirma, atskleisti kooperacijos principo turinį ir ryšį su rungimosi principu; antra, išanalizuoti *contra spoliatorem* taisyklės turinį ir taikymo prielaidas; trečia, įvertinti *contra spoliatorem* ir paslaptį sudarančios informacijos santykį teisingo teismo sprendimo kontekste.

Siekiant įgyvendinti išsikeltus uždavinius, remiamasi kokybiniais metodais, tarp jų – sisteminės analizės metodu, leidžiančiu išsamiai įvertinti kooperacijos principo turinį ir *contra spoliatorem* taisyklės taikymo ribas paslaptį sudarančios informacijos kontekste. Be to, naudojamas dokumentų analizės metodas, padėsiantis detaliai išnagrinėti teisės aktų nuostatas, jurisprudenciją ir mokslinę literatūrą šia tema.

Tyrimo aktualumą pagrindžia ne tik teismų praktikoje kylantys klausimai dėl *contra spoliatorem* taisyklės taikymo šaliai nepateikus valstybės paslaptį sudarančios informacijos kaip įrodymo[1], bet ir tai, kad Lietuvos teisės doktrinoje šios taisyklės taikymo ypatumai paslaptį sudarančios informacijos kontekste nebuvo nagrinėti[2].

1. Kooperacijos principo turinys ir sąveika su rungimosi principu civiliniame procese

Lietuvos civilinio proceso kodeksas yra paremtas socialinio civilinio proceso modeliu[3].

1 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2025 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-89-381/2025, *Liteko*, žiūrėta 2025 m. gruodžio 16 d., https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=644e1840-e923-42ba-8702-b2fd829694a6.

2 Bendrai *contra spoliatorem* taisyklės taikymo problematika civiliniame procese buvo analizuota R. Jokubausko, tačiau tame darbe nebuvo nagrinėta paslaptį sudaranti informacija ir jos ryšys su taisykle. Remigijus Jokubauskas, „Contra spoliatorem taikymo problemos civiliniame procese“, *Jurisprudencija* 26, 2 (2019): 426–441.

3 Civilinio proceso kodekso projekto aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso I–III dalių projekto“, Nr. IXP-926, 2001-08-13.

Socialinė mokykla civilinį procesą vertino ne tik kaip privatų šalių reikalą, bet ir kaip viešąjį interesą, kad byla būtų išnagrinėta operatyviai. F. Kleinas nurodė, kad „interesų konfliktai, susiję su visuomenėje galiojančios teisės taikymu, taigi ir su visuomenėje esamos teisinės tvarkos įgyvendinimu, yra reikšmingi tiek valstybei, tiek ir visuomenei, todėl juos sprendžiant būtina atsižvelgti ir į šiuos interesus“[4]. Dėl šios priežasties civilinis procesas laikomas viešojo ir privataus intereso suderinimu, jame tam tikros pareigos tenka ir teismui, ir proceso šalims. Teismas, siekdamas nustatyti tiesą byloje, bendradarbiauja su šalimis, kad galėtų priimti teisingą ir tikslų sprendimą, kuo racionaliau naudodamas laiką, finansinius išteklius ir pastangas.

Būtent ši civilinio proceso teisės socialinės mokyklos suformuota proceso samprata sudaro kooperacijos principo teorinį pagrindą. Kooperacijos principu įtvirtinama idėja, kad civiliniame procese kiekvienas proceso dalyvis turi ne tik teisių, bet ir pareigų, tarp jų – bendradarbiavimo tiek tarpusavyje, tiek su teismu pareigą.

Kooperacijos principas civiliniame procese apima platesnį sąžiningo procesinio elgesio standartą, dažnai apibūdinamą kaip proceso kultūros palaikymą. Šis principas įpareigoja proceso dalyvius veikti taip, kad jų elgesys prisidėtų prie sklandaus, efektyvaus ir pagarbos teismui principu grindžiamo proceso vyksmo. Todėl kooperacijos principo taikymo sritis apima ir tokias situacijas, kurios tiesiogiai nesusijusios su ginčo esmės sprendimu, tačiau turi esminę reikšmę proceso organizavimui.

Pavyzdžiui, tiesiogine kooperacijos principo išraiška laikytina šalių pareiga laiku informuoti teismą apie negalėjimą dalyvauti teismo posėdyje, laiku pateikti prašymą atidėti posėdį ar nurodyti svarbias tokio prašymo priežastis. Tokie veiksmai leidžia teismui tinkamai planuoti proceso eigą, išvengti nepagrįstų vilkinimų ir užtikrinti kitų proceso dalyvių teisių apsaugą.

Vienoje byloje teismas, vertindamas, ar tai, kad advokatas apie nedalyvavimą teismo posėdyje informavo teismo posėdžio išvakarėse, laikytina tinkamu elgesiu, nurodė, kad „apeliantas, pats būdamas profesionalus teisininkas, advokatas, turėjo suprasti, kad teismui teiktas ir į sistemą teismo posėdžio išvakarėse įkeltas dokumentas bus gautas per vėlai, kad dėl tokio nesavalaikio informavimo nėra įmanoma atšaukti teismo posėdžio, įspėti byloje dalyvaujančių trečiųjų asmenų“[5]. Kitoje byloje, vertinant šalies elgesį pagal kooperacijos principo turinį ir jo ryšį su proceso koncentracijos bei ekonomiškumo principų užtikrinimu, nurodyta, kad „CPK 8 straipsnyje įtvirtintas kooperacijos principas įpareigoja šalis bendradarbiauti tiek tarpusavyje, tiek su teismu, todėl apeliantė privalėjo informuoti teismą apie neatvykimo į teismo posėdį priežastis, o tuo atveju, jeigu norėjo, kad byla būtų nagrinėjama jai nedalyvaujant, turėjo pateikti teismui tokio turinio prašymą. Apeliantė turėjo pareigą būti dėmesinga ir atidžiai rūpintis proceso eiga. Tokios savo pareigos ji tinkam[ai]

4 Vytautas Nekrošius, „Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės“, *Justitia* (2002): 24.

5 Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2025 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1068-603/2025, *Liteko*, žiūrėta 2026 m. sausio 4 d., https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bcbd43f4-bcd2-4b88-91aa-71c96214eb97.

neatliko, todėl šioje byloje jos pareikšto ieškinio palikimas nenagrinėtu negali būti vertinamas kaip proceso principų ir normų pažeidimas.“[6]

Šiame kontekste kooperacijos principas veikia kaip piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis prevencijos priemonė. Jis įtvirtina šalių pareigą derinti savo teisę disponuoti procesinėmis priemonėmis su pareiga gerbti proceso dalyvių ir teismo suinteresuotumą operatyviu bylos nagrinėjimu. Taigi kooperacijos principas apima pareigą palaikyti procesinę tvarką ir kultūrą, kuri yra būtina efektyviam ir tinkamam civilinio proceso funkcionavimui.

Vis dėlto kooperacijos principas negali būti aiškinamas kaip įpareigojantis kitą proceso šalį tenkinti visus priešingos šalies prašymus, nesant teismo įpareigojimo. Vienoje byloje kilo klausimas, ar buvo pažeistas kooperacijos principas ieškovei atsisakius perkelti susitikimą su dukra į kitą dieną ir laiką, jeigu atsakovas negali dalyvauti suplanuotame susitikime dėl pateisinamos priežasties. Teismo nutartyje buvo nustatyta, kad, ieškovei pavėlavus perduoti dukrą atsakovui nutartyje nustatytu laiku, atsakovo bendravimo laikas prailginamas pavėluotam laikui, neperkeliant jo į kitą dieną. Apeliacinės instancijos teismas, vertindamas galimą kooperacijos principo pažeidimą, išaiškino, kad „[n]ors civiliniame procese galioja šalių bendradarbiavimo (kooperacijos) principas, šis principas negali būti taikomas kaip pagrindas pripažinti pareigą, kuri nėra nustatyta teismo nutartimi. Kooperacijos principas reiškia šalių pareigą veikti sąžiningai, bendradarbiauti dėl proceso operatyvumo ir teisingo rezultato pasiekimo, tačiau tai nesuponuoja pareigos vienašališkai tenkinti kitos šalies prašymus, kai tai nėra numatyta įsiteisėjusioje teismo nutartyje. Teismo nenustatytas susitarimas dėl susitikimų perkėlimo negali būti laikomas privalomu, o atsisakymas perkelti susitikimą negali būti vertinamas kaip sprendimo nevykdymas ar piktnaudžiavimas. Priešingu atveju kooperacijos principas būtų naudojamas kaip priemonė sukurti naujas, teismo nenustatytas prievoles, kas prieštarauja tiek proceso šalių lygiateisiškumo, tiek teisėtų lūkesčių principams.“[7]

„Kadangi kiekviena šalis (tiek ieškovas, tiek atsakovas) turi skirtingą teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi, tai lemia tai, kad šalys gali pateikti ne visą ginčo išsprendimui naudingą informaciją, o tik tą, kuri šalims yra naudinga, t. y. šalys paprastai nėra suinteresuotos padėti teismui įgyvendinti teisingumą, taigi ir nustatyti tiesą byloje.“[8] Viena iš kooperacijos principo apraiškų yra šalių pareiga pateikti teismo prašomus ar jų dispozicijoje esančius įrodymus, galinčius turėti reikšmės teisingam ir išsamiam ginčo išsprendimui. Vis dėlto ši pareiga įgyvendinama nepažeidžiant rungimosi principo, pagal kurį civilinis procesas grindžiamas šalių procesine iniciatyva ir konkurencija.

Rungimosi principas suponuoja, kad faktinių aplinkybių įrodinėjimo našta tenka ne

6 Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1346-464/2021, *Liteko*, žiūrėta 2026 m. sausio 3 d., https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=661ae8d0-64ec-49f0-90e4-3e66f4b6d612.

7 Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2025 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-666-618/2025, *Liteko*, žiūrėta 2025 m. gruodžio 19 d., https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e3cee650-d0e0-4642-8803-74d706938809.

8 Žilvinas Terebeiza, „Tiesos nustatymo problema šiuolaikiniame civiliniame procese“, *Socialinių mokslų studijos* 3, 3 (2011): 1023.

teismui, o toms šalims, kurios tomis aplinkybėmis grindžia savo procesinius reikalavimus ar gynybą. Teismas, išlaikydamas nešališkumą, vertina šalių pateiktus argumentus ir įrodymus, bet neprisiima pareigos savo iniciatyva rinkti ar pateikti įrodymus už kurią nors iš šalių, išskyrus CPK nustatytais atvejais. Laikydamasis nuostatos, kad pateiktų įrodymų nepakanka teisingam bylos išsprendimui, teismas gali tik pasiūlyti šalims pateikti papildomų įrodymų (CPK 179 straipsnio 1 dalis). Todėl rungimosi principas užtikrina šalių procesinę autonomiją ir lemia tai, kad kiekviena šalis pati atsako už savo atliktų procesinių veiksmų pasekmes.

Taigi kiekviena šalis turi teisę savarankiškai formuoti savo procesinę poziciją, pasirinkti gynybos ar reikalavimo strategiją, teikti tik tuos argumentus ir įrodymus, kuriuos laiko naudingais savo interesams ginti, ir siekti sau palankaus bylos rezultato. Todėl kooperacijos principas nereiškia pareigos veikti prieš savo interesus ar padėti kitai šaliai laimėti bylą.

Kooperacijos ir rungimosi principai nėra vienas kitą paneigiantys, veikiau tarpusavyje papildantys ir subalansuojantys tiesos nustatymo byloje tikslą. Rungimosi principas užtikrina šalių procesinę autonomiją ir lygiateisiškumą, o kooperacijos principas apibrėžia šios autonomijos ribas. Jis riboja rungimosi principą, užkirsdamas kelią situacijoms, kai siekis laimėti bylą virsta nesąžiningomis procesinėmis taktikomis, tokiomis kaip reikšmingų įrodymų slėpimas, sąmoningas jų nepateikimas, proceso vilkinimas ar teismo klaidinimas.

Taigi civiliniame procese šalys gali ir turi rungtis dėl teisės, faktų vertinimo ir teisinės kvalifikacijos, tačiau ši konkurencija privalo vykti laikantis kooperacijos principo keliamų sąžiningumo reikalavimų. Taip užtikrinama, kad procesinė kova tarp šalių nepažeistų pagrindinio civilinio proceso tikslo – teisingo, operatyvaus ginčo išsprendimo.

2. *Contra spoliatorem* taisyklės turinys ir taikymo prielaidos

CPK yra įtvirtinta bendroji įrodinėjimo pareigos paskirstymo taisyklė, pagal kurią šalys turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus ir atsikirtimus, o šaliai neįvykdžius įrodinėjimo pareigos teismas gali pripažinti aplinkybes, kuriomis ji remiasi, neįrodytomis. „Pagal įrodinėjimo civiliniame procese taisykles teismo procesinis sprendimas negali būti grindžiamas spėjimu ar prielaidomis, o tais atvejais, kai byloje nepakanka įrodymų patvirtinti šalies nurodomoms aplinkybėms, sprendimas priimamas tos šalies nenaudai, kuriai priklauso neįrodytų aplinkybių įrodinėjimo našta (negatyvusis įrodinėjimo naštos aspektas).“[9]

Contra spoliatorem taisyklės esmė yra tokia, kad jei šalis, turinti tam tikrus įrodymus, jų nepateikia be pateisinamos priežasties, teismas gali daryti prielaidą, jog šie įrodymai

9 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-9-1075/2024, *Liteko*, žiūrėta 2025 m. gruodžio 20 d., https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c49ecc0d-d883-4e1e-9601-ce7233c55945; 2020 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-215-823/2020, *Liteko*, žiūrėta 2025 m. gruodžio 21 d., https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=6e7063c2-d488-4b57-bff4-2f16aff332d3, ir kt.

patvirtintų aplinkybes, nepalankias šiai šaliai. Kitaip tariant, ši taisyklė suponuoja, kad įrodymų nepateikimas dažnai laikytinas sąmoningu procesiniu elgesiu, kuriuo siekiama nuslėpti faktus, galinčius prieštarauti šalies deklaruojamai pozicijai byloje. Taikant šią taisyklę, teismui sudaromos prielaidos efektyviau vykdyti teisingumą, nes neigiamos procesinės išvados dėl nepateiktų įrodymų leidžia kompensuoti jų nebuvimą ir neutralizuoti šalies procesinio elgesio įtaką bylos nagrinėjimui. *Contra spoliatorem* taisyklė lemia, kad šalis, kuri yra įpareigojama pateikti jos žinioje esančius ir ginčo nagrinėjimui reikšmingus įrodymus, kartu susiduria su neigiamomis procesinėmis pasekmėmis tais atvejais, kai ši pareiga nėra įvykdoma be pateisinamos priežasties. Ji veikia kaip procesinė priemonė, padedanti išlaikyti teisingumo principą ir šalių lygiateisiškumą bylos nagrinėjimo metu.

Contra spoliatorem kilusi iš senovės Romos, kur verslininkams buvo nustatyta prievolė saugoti savo verslo dokumentus arba kodeksą tam tikrą laikotarpį. Nesilaikant reikalavimo saugoti tokius dokumentus, teismo proceso atveju būtų buvusi taikoma maksima *omnia praesumuntur contra spoliatorem* (liet. visos aplinkybės vertinamos kaip liudijančios prieš pažeidėją)[10]. Šios doktrinos taikymas greitai išplito į kitas jurisdikcijas už Romos teismų ribų.

Bendrosios teisės tradicijos šalių teismų praktikoje *contra spoliatorem* laikoma teisine prezumpcija[11], taikoma tais atvejais, kai asmuo, turintis teisinį suinteresuotumą byloje, be pateisinamos priežasties nepateikia ginčo nagrinėjimui reikšmingų įrodymų, esančių jo dispozicijoje ar jo kontroliuojamų. Tokiais atvejais prezumpcija veikia kaip neigiama išvada, leidžianti teismui daryti prielaidą, jog nepateikti įrodymai būtų buvę nepalankūs juos nuslėpusiai šaliai. Ši prezumpcija taikoma ne tam, kad ji būtų paneigiama, bet priešingai – ji pati sukelia neigiamas procesines pasekmes[12], kurios atsiranda dėl šalies nesąžiningo ar piktnaudžiaujamo elgesio procese.

Vokietijos civilinio proceso kodekso 444 straipsnyje, kuriame reglamentuojamos dokumento ar įrašo sunaikinimo teisinės pasekmės, nurodyta, kad jeigu įrašas ar dokumentas buvo pašalintas arba padarytas netinkamas naudoti siekiant užkirsti kelią priešingai šaliai juo naudotis, priešingos šalies teiginiai dėl tokio įrašo ar dokumento pobūdžio ir turinio gali būti laikomi įrodytais[13]. Šia norma aiškiai įtvirtinama, kad sąmoningas įrodymų sunaikinimas, pašalinimas ar padarymas netinkamų naudoti, siekiant užkirsti kelią priešingai šaliai jais remtis, sukelia neigiamas procesines pasekmes pažeidėjui. Tokiu atveju teismui suteikiama teisė laikyti priešingos šalies teiginius apie sunaikinto ar neprieinamo dokumento pobūdį ir turinį įrodytais, taip faktiškai perkeliant neigiamų įrodinėjimo padarinių naštą tai šaliai, kuri nepateikė įrodymų, reikalingų siekiant teisingai išnagrinėti bylą. Taigi teismui, vadovaujantis laisvu įrodymų vertinimu, suteikiama galimybė atsižvelgti į šalies elgesį tiek prieš procesą, tiek jo metu[14].

Manytina, kad Vokietijos civilinio proceso kodekso 444 straipsnis pagal prasmę atitinka

10 Christian Gideon, „A „Century" Overdue: Revisiting the Doctrine of Spoliation in the Age of Electronic Documents", *Alberta Law Review* 59, 4 (2022): 903. https://albertalawreview.com/index.php/ALR/article/view/2701

11 Jokubauskas, *supra note*, 2: 429.

12 *Ibid*.

13 Vokietijos civilinio proceso kodeksas: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html.

14 Jonas Stein, *Kommentar zur Zivilprozessordnung, Band 4* (Tübingen: Mohr Siebeck Tübingen, 2018), 303.

contra spoliatorem taisyklės esmę, nes jos taikymo logika grindžiama prielaida, kad šalis, tyčia sunaikinusi ar paslėpusi įrodymus, veikė nesąžiningai ir siekė nuslėpti jai nepalankias aplinkybes. Taigi šioje normoje aiškiai nustatomas konkretus neigiamų pasekmių mechanizmas – teismas gali laikyti priešingos šalies teiginius apie dokumento turinį įrodytais ir konstatuoti kitai šaliai nepalankiausias aplinkybes.

Lietuvos civilinio proceso teisėje *contra spoliatorem* taisyklė nėra tiesiogiai įtvirtinta įstatyme, tačiau pripažįstama ir taikoma teismų praktikoje kaip operatyvaus proceso priemonė, grindžiama šalių bendradarbiavimo ir proporcingumo principais[15]. Taigi, nors Lietuvos teismų modelis nėra formaliai įtvirtintas teisėje taip, kaip Vokietijoje, jo pagrindinis tikslas – skatinti įrodymų pateikimą ir taikyti nesąžiningai besielgiančiai šaliai neigiamas pasekmes – iš esmės yra toks pat.

Svarstytina, ar *contra spoliatorem* gali būti laikoma prezumpcija. Prezumpcija – tai tam tikros faktinės aplinkybės laikymas atitinkančia tikrovę tol, kol ji nėra paneigiama arba neįrodoma priešingai. Kitaip tariant, tai teisėje naudojama prielaida, leidžianti tam tikrą faktą laikyti egzistuojančiu be papildomo jo įrodinėjimo, kol kita proceso šalis nepateikia priešingų įrodymų. Atsižvelgiant į tai galima išskirti pagrindinius prezumpcijos požymius: tai yra prielaida apie faktinę aplinkybę atitinkančią tikrovę; ji galioja iki paneigimo; ji daro įtaką įrodinėjimo naštai, nes šalis, kuri nori paneigti prezumpciją, turi pateikti priešingus įrodymus. Tuo atveju, kai viena iš šalių sunaikina, nuslepia įrodymus ar jų nepateikia, nors jais disponuoja arba juos kontroliuoja, teismas gali taikyti *contra spoliatorem* taisyklę. Tokiose situacijose laikoma, kad nepateikti ar sunaikinti įrodymai būtų buvę palankūs priešingai šaliai. Dėl to teismas gali pripažinti tam tikras faktines aplinkybes nustatytomis net ir tais atvejais, kai priešinga šalis jų tiesiogiai neįrodė, nes įrodymų sunaikinimas ar nepateikimas atima iš jos galimybę įrodyti savo reikalavimus ar atsikirtimus įprastomis įrodinėjimo priemonėmis. Taip neigiamų pasekmių rizika perkeliama šaliai, kuri nesąžiningai elgėsi su įrodymais, o kita šalis atleidžiama nuo šių aplinkybių įrodinėjimo naštos. Vis dėlto ši taisyklė neturi formalios prezumpcijos statuso, nes nesukuria prielaidos laikyti faktą egzistuojančiu tol, kol jis nepaneigiamas. Dėl šios priežasties *contra spoliatorem* Lietuvoje laikytina ne teisine prezumpcija, bet teismų praktikoje susiformavusia įrodymų vertinimo taisykle.

Contra spoliatorem pirmiausia siejama ne su savarankiška teisine taisykle, bet su neigiamomis procesinėmis pasekmėmis įrodinėjimo procese[16], kurios kyla tuomet, kai šalis be pateisinamos priežasties nesilaiko kooperacijos principo. Tokios pasekmės lemia, kad teismas, vertindamas byloje esančių įrodymų visumą, gali daryti šaliai, kuri trukdo įrodinėjimo procesui, nepalankias išvadas, tačiau už tokį elgesį papildomos procesinės sankcijos nėra taikomos. Be to, ši taisyklė pasižymi universalumu, nes gali būti taikoma įvairių kategorijų bylose, kai įrodymų nepateikimas laikytinas nesąžiningu ir neleidžiančiu byloje

15 Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2025 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-89-381/2025, *Liteko*, žiūrėta 2025 m. gruodžio 16 d., https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=644e1840-e923-42ba-8702-b2fd829694a6.

16 Jokubauskas, *supra note*, 2: 433.

nustatyti tiesos.

Tam, kad būtų galima taikyti *contra spoliatorem* taisyklę, „reikšminga nustatyti ne tik bylos šalies atsisakymą pateikti reikšmingus įrodymus, tačiau ir tokio atsisakymo priežastis ir jas lemiančias aplinkybes“[17]. Teismų praktikoje vadovaujamasi nuostata, kad *contra spoliatorem* taisyklė „taikytina tuomet, kai nustatyta, jog dokumentus atsisakoma pateikti sąmoningai, tyčia juos sunaikinus, o ne dėl aplinkybių, nepriklausančių nuo subjekto, galinčio (turinčio) juos pateikti“[18]. Taip pat svarbus laikas, kada yra sunaikinti bylai reikšmingi dokumentai. Jeigu dokumentai sunaikinti įprastinės verslo veiklos metu, kai nebuvo numatoma jokia teisminė byla, tai paneigia, kad dokumentus sunaikinęs asmuo veikė apgaulingai tai darydamas[19].

Taikydami *contra spoliatorem* taisyklę, teismai privalo nustatyti dviejų tarpusavyje susijusių sąlygų visumą. Pirma, turi būti konstatuota, kad prašomi dokumentai ar kiti įrodymai yra šaliai prieinami, jos saugomi ar kontroliuojami[20] arba tyčia buvo sunaikinti, nors kilo jų saugojimo pareiga. Saugojimo pareiga kyla tais atvejais, kai, pvz., šalis galėjo pagrįstai numatyti teisminį ginčą[21]. Kai šalis gali pagrįstai numatyti teisminį ginčą, ji privalo sustabdyti įprastinę dokumentų saugojimo (naikinimo) politiką ir atitinkamus dokumentus išsaugoti[22]. Pažymėtina, kad iš asmens negalima reikalauti to, kas nėra įmanoma arba ko jis neturi galimybės padaryti (lot. *impossibilium nulla obligatio est*). Tik tuomet galima objektyviai įvertinti, ar nepateikimas kyla iš nesąžiningumo, ar tyčinio sunaikinimo arba slėpimo, ar yra pateisinamas teisėta, objektyvia priežastimi. Antra, teismas turi įsitikinti, kad šalis yra informuota apie savo pareigą pateikti įrodymus ir supranta, jog nepateikimas gali sukelti neigiamų pasekmių, o šių įrodymų nepateikimas yra nulemtas nesąžiningo ar piktnaudžiaujamo elgesio, pavyzdžiui, tyčinio įrodymų sunaikinimo, jų slėpimo ar sąmoningo atsisakymo pateikti siekiant vilkinti bylos nagrinėjimą ar nuslėpti nepalankias aplinkybes.

Paminėtina, kad pagal CPK 188 straipsnį ir 199 straipsnio 3 dalį asmenys neprivalo pateikti rašytinių įrodymų, jeigu jų pateikimas reikštų parodymus prieš patį save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius. Šios nuostatos įtvirtina procesinę garantiją, saugančią asmens teisę neatskleisti informacijos, kuri galėtų jam ar jam artimiems asmenims sukelti nepalankią teisinę pasekmę. Tokiais atvejais *contra spoliatorem* taisyklės taikymas yra ribojamas: nepateikimas negali būti laikomas nesąžiningu elgesiu ar pagrindu daryti neigiamas

17 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-223-1075/2020, *Liteko*, žiūrėta 2025 m. gruodžio 19 d., https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=b586875b-1400-4c4c-a62a-d15c28bc25e6.

18 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-250-687/2017, *Liteko*, žiūrėta 2025 m. gruodžio 19 d., https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bc3523f2-5730-4e89-b223-327c6983130a.

19 Gideon, *supra note*, 10: 910.

20 *Ibid*., 909.

21 Alexandra M. Reynolds, „Spoliating the Adverse Inference Instruction: The Impact of the 2015 Amendment to Federal Rule of Civil Procedure 37(e) e 37(e)“, *Georgia Law Review* 51, 3 (2017): 921, https://digitalcommons.law.uga.edu/glr.

22 *Ibid*., 922.

įrodinėjimo išvadas. Ši procedūrinė apsauga užtikrina pusiausvyrą tarp teisės proceso sąžiningumo, neleidžiant šalims tyčia naikinti įrodymų, ir asmens teisės neinkriminuoti savęs ar savo artimųjų, todėl teismas privalo įvertinti, ar nepateikimas kyla iš objektyviai pateisinamos priežasties, o ne tyčinio įrodymų slėpimo. To neišsiaiškinęs teismas negali pagrįstai taikyti *contra spoliatorem* taisyklės, nes nebūtų įrodytas piktnaudžiavimo įrodymais elementas.

Įrodymų sunaikinimu laikytinas tyčinis su nagrinėjama arba pagrįstai numatoma nagrinėti byla susijusių reikšmingų įrodymų sunaikinimas, pakeitimas ar nuslėpimas, kai tokiais veiksmais siekiama užkirsti kelią jų panaudojimui teisiniame procese, tačiau ši samprata neapima situacijų, kai jokie teisiniai procesai nėra pradėti ir nėra pagrindo manyti, kad jie bus inicijuoti[23].

Taigi, tam, kad būtų galima taikyti *contra spoliatorem* taisyklę, vienu metu turi egzistuoti dviejų rūšių sąlygos: objektyvioji ir subjektyvioji. Objektyvioji sąlyga reiškia, kad šalis faktiškai disponavo įrodymais arba juos kontroliavo, t. y. egzistavo galimybė juos pateikti teismui. Subjektyvioji sąlyga reiškia, kad šalis žinojo apie įrodymų egzistavimą ir veikė nesąžiningai, tyčia juos slėpdama, naikindama ar kitaip trukdydama juos panaudoti procese. Tik esant abiem sąlygoms atsiranda patikimas pagrindas daryti neigiamas įrodinėjimo išvadas pagal *contra spoliatorem* taisyklę. Tai reiškia, kad šios taisyklės taikymas nėra automatinis ar absoliutus: teismas turi kruopščiai įvertinti visas aplinkybes ir nustatyti, ar įrodymų nepateikimas kyla iš nesąžiningų veiksmų, o ne iš teisėtų, objektyviai pagrįstų priežasčių.

Teismai *contra spoliatorem* taisyklę turėtų taikyti tik tais atvejais, kai yra įvykdytos visos būtinos objektyviosios ir subjektyviosios sąlygos. Pavyzdžiui, prašančioji šalis privalo pateikti turimus įrodymus, patvirtinančius, kad priešinga šalis turi reikalaujamus dokumentus arba galėjo juos kontroliuoti, tačiau sąmoningai juos sunaikino. Be to, prašomi dokumentai turi būti tikrai prieinami priešingai šaliai, ši šalis turi būti tinkamai informuota apie savo pareigą pateikti juos, o jų nepateikimas negali būti paaiškinamas objektyviomis ar teisėtai pateisinamomis aplinkybėmis. Tik tuo atveju, kai šalis sąmoningai arba tyčia nesuteikia prieigos prie dokumentų arba juos sunaikina, galima laikyti, kad egzistuoja subjektyvioji nesąžiningumo sąlyga, pagrindžianti *contra spoliatorem* taikymą. Tik visiškai įvertinęs šiuos kriterijus teismas gali pagrįstai daryti išvadas apie nepateikimą, kuris galėtų būti laikomas nesąžiningu ar tyčiniu, ir tik tokiu atveju taikyti taisyklę. Tokia sąlygų įgyvendinimo kontrolė užtikrina, kad taisyklė būtų taikoma tik teisingai identifikuotiems piktnaudžiavimo atvejams, o ne automatiškai, ir taip apsaugo proceso teisingumą ir šalių lygybę.

3. *Contra spoliatorem* taisyklės ir paslaptį sudarančios informacijos derinimas siekiant teisingo teismo sprendimo

Nors *contra spoliatorem* taisyklė yra teismui svarbi teisinė priemonė ginčui spręsti net

23 Gideon, *supra note*, 10: 910.

ir tuomet, kai trūksta įrodymų, jos taikymas nėra automatinis. Kiekvienu konkrečiu atveju teismas privalo nuodugniai įvertinti priežastis, dėl kurių įrodymai nebuvo pateikti, ir nuspręsti, ar jos sudaro pagrindą taikyti taisyklę arba jos taikymo atsisakyti.

Praktikoje pasitaiko situacijų, kai įrodymų nepateikimas nėra susijęs su šalies nesąžiningumu ar bandymu slėpti reikšmingas aplinkybes, o kyla iš teisėtų pareigų, pavyzdžiui, saugoti profesinę, valstybės ar tarnybinę, komercinę paslaptį sudarančią informaciją. Tokiais atvejais ši informacija įgyja ypatingą teisinę reikšmę, nes jos apsauga susijusi su svarbiais viešojo intereso aspektais, tokiais kaip valstybės saugumo užtikrinimas, advokato ir kliento santykių konfidencialumas bei pasitikėjimas, profesinės nepriklausomybės išsaugojimas ar komercinių paslapčių apsauga.

Todėl šių interesų gynimas turi būti vertinamas ne tik materialinės teisės, bet ir procesinės teisės aspektu. Teismui sprendžiant dėl *contra spoliatorem* taisyklės taikymo būtina atsižvelgti į tai, kad teisės aktuose numatyta informacijos slaptumo apsauga gali pateisinti įrodymų nepateikimą, o tai savo ruožtu užtikrina ginčo sprendimo ir viešojo intereso apsaugos pusiausvyrą.

Tokiais atvejais kyla klausimas, kokią reikšmę turi įrodymų pobūdis vertinant *contra spoliatorem* taisyklės taikymą. *Ar contra spoliatorem* taikymo ribos turėtų skirtis atsižvelgiant į informacijos pobūdį – pavyzdžiui, ar valstybės paslaptis ir profesinė paslaptis turėtų būti vertinamos skirtingai, atsižvelgiant į jų apsaugos svarbą viešojo intereso, teismo nepriklausomumo ir šalių procesinės atsakomybės aspektais?

Galima teigti, kad tokiose situacijose susiduria du lygiaverčiai, tačiau tarpusavyje konkuruojantys interesai: viena vertus, teisė į teisingą procesą, grindžiamą kooperacijos principu ir užtikrinantį efektyvų įrodymų pateikimą ir išreikalavimą, kita vertus – pareiga saugoti paslaptį. Todėl teismas, spręsdamas dėl *contra spoliatorem* taisyklės taikymo, privalo nuodugniai įvertinti, ar įrodymų nepateikimo priežastis iš tiesų buvo objektyviai pagrįsta paslaptį sudarančios informacijos apsaugos būtinybe, o ne šalies siekiu nuslėpti reikšmingus duomenis. Ši analizė reikalauja subalansuoti teismo gebėjimą nustatyti materialiąją tiesą su teisėtais interesais saugoti konfidencialią ar slaptą informaciją, užtikrinant, kad procese nė viena pusė nebūtų neproporcingai nubausta ar apribota.

Vertindamas *contra spoliatorem* taisyklės taikymą, teismas nagrinėja, ar įrodymų nepateikimas buvo pagrįstas, t. y. kokios buvo atsisakymo priežastys ir jas nulėmusios aplinkybės. „Įstatymų leidėjas įtvirtino dvejopo pobūdžio įrodymų leistinumo ribojimus: absoliutaus ir santykinio pobūdžio“[24]. Pavyzdžiui, „Advokatūros įstatymo 46 straipsnio 5 dalyje nustatytas absoliutaus pobūdžio draudimas reiškia, kad advokato profesinę paslaptį sudaranti informacija laikoma neleistinu įrodymu. Tuo tarpu CPK 177 straipsnio 4 dalyje įtvirtintas ribotas draudimas naudoti valstybės ir tarnybos paslaptį sudarančią informaciją kaip įrodymą byloje, todėl tam tikrais atvejais ši informacija gali būti pripažinta leistinu įrodymu civilinėje byloje. Todėl, jei šalis atsisako pateikti advokato profesinę paslaptį sudarančią

24 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-41-943/2023, *Liteko*, žiūrėta 2026 m. sausio 6 d., https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=9b6c0ab4-5a80-4a27-8c15-6cccf21b3ab4.

informaciją, toks atsisakymas laikytinas pagrįstu ir atitinkančiu teisės aktų reikalavimus.“[25] Tokia išvada, be kita ko, grindžiama vertinimu, kad „asmuo negali būti įpareigotas įrodyti tokias faktines aplinkybes, kurių jis objektyviai negali įrodyti (lot. *probatio diabolica*) arba kurių įrodinėjimas yra maksimaliai apsunkintas, be to, asmeniui negali būti priskirta neproporcingai didelės apimties įrodinėjimo našta. Priešingas aiškinimas suponuotų asmens teisės į teisingą teismą paneigimą.“[26]

Vis dėlto kyla klausimas, ar analogiškas vertinimas galėtų būti taikomas ir valstybės paslapties atvejais, t. y. kai procese atsiranda poreikis kaip įrodymą vertinti būtent tokią informaciją. Esminis skirtumas yra tas, kad tokios informacijos naudojimas įrodinėjimo procese nėra absoliučiai draudžiamas, kaip advokato profesinės paslapties atveju (Advokatūros įstatymo 46 straipsnio 5 dalis), o taikomas tik ribotas leistinumo ribojimas[27]. Taigi kai kuriais atvejais valstybės paslaptį sudarančios informacijos pateikimas ir naudojimas teismo procese gali būti leidžiamas.

Manytina, kad šalis, nepateikusi dokumentų ar kitų įrodymų, sudarančių valstybės paslaptį, savaime nebūtinai laikytina pasielgusia nesąžiningai (pažeidusia kooperacijos principą). Pavyzdžiui, vienoje byloje, kurioje asmuo siekė prisiteisti iš Lietuvos Respublikos neturtinę žalą dėl nepagrįstai pradėtų ir vilkintų ikiteisminių tyrimų bei teismų nepagrįstai sankcionuotų kriminalinės žvalgybos veiksmų, kilo klausimas dėl *contra spoliatorem* taisyklės taikymo Generalinei prokuratūrai, atsisakančiai pateikti išslaptintus dokumentus[28]. Kasaciniame skunde ieškovas teigė, kad, kadangi atsakovė nepateikė įrodymų, patvirtinančių, jog kriminalinės žvalgybos veiksmams sankcionuoti buvo faktinis pagrindas, nagrinėjamoje byloje turėtų būti taikoma *contra spoliatorem* taisyklė. Kasacinis teismas šioje byloje konstatavo, kad nebuvo nustatyta, jog dokumentų nepateikimas būtų buvęs sąmoningas arba susijęs su tyčiniu jų sunaikinimu. Priešingai – atsisakymą pateikti dokumentus pagrindė aiški ir objektyvi priežastis: valstybės paslapties slaptumas. Todėl teismas nustatė, jog „atsisakymas pateikti duomenis buvo teisėtas ir proporcingas, nes tiek duomenų įslaptinimas [Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatyme] nustatyta tvarka, tiek ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumas pagal [Baudžiamojo proceso kodekso] 177 straipsnį nagrinėjamoje byloje gali būti laikomi objektyviomis priežastimis, galinčiomis sudaryti pagrindą atsisakyti pateikti ieškovo prašomus duomenis <...>“. Be to, teismas pažymėjo, kad, nepaisant šių duomenų nepateikimo, byloje vis tiek buvo įmanoma nustatyti materialiąją tiesą, remiantis kitais pateiktais ir reikšmingais įrodymais. Todėl pripažinta, kad apeliacinės

25 Indrė Maculevičienė, „Contra spoliatorem prezumpcijos taikymo ribos: kai įrodymų nepateikimas grindžiamas paslapties apsauga“, *TeisėPro*, 2025 m. spalio 20 d., https://www.teise.pro/index.php/2025/10/20/i-maculeviciene-contra-spoliatorem-prezumpcijos-taikymo-ribos-kai-irodymu-nepateikimas-grindziamas-paslapties-apsauga/.

26 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2025 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-97-701/2025, *Liteko*, žiūrėta 2026 m. sausio 9 d., https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=18e3d5af-c665-421e-aa33-ac2f0c78cf55.

27 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 20 d. nutartis, *supra note*, 24.

28 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2025 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-89-381/2025, *Liteko*, žiūrėta 2025 m. gruodžio 16 d., https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=644e1840-e923-42ba-8702-b2fd829694a6.

instancijos teismas nagrinėjamoje byloje *contra spoliatorem* taisyklės netaikė pagrįstai[29].

Galima pritarti kasacinio teismo pozicijai, kad tais atvejais, kai teismas nustato, jog valstybės paslaptį sudarančios informacijos apsauga yra svarbesnė už jos atskleidimą civilinėje byloje siekiant nustatyti faktines aplinkybes, *contra spoliatorem* taisyklė negali būti taikoma šios informacijos nepateikusiai šaliai. Šiuo vertinimu teismas pripažįsta, jog viešojo intereso ir nacionalinio saugumo apsauga gali pateisinti įrodymų nepateikimą ir dėl šios priežasties šaliai negali būti automatiškai taikoma ją nepalankiai veikianti taisyklė. Šiuo atveju teismas nenustatė būtinybės įpareigoti šalį pateikti paslaptį sudarančią informaciją kaip įrodymą, nes byloje sukaupta įrodymų visuma leido pakankamai tiksliai nustatyti faktines aplinkybes. Todėl įrodymų nepateikimas nelaikytinas mėginimu nuslėpti reikšmingas aplinkybes, o yra pagrįstas materialiojoje teisėje numatytu paslapties apsaugos reikalavimu.

Vis dėlto jei teismas nustato, jog tinkamas bylos išnagrinėjimas neįmanomas be valstybės paslaptį sudarančios informacijos, tai, kad šalis nevykdo pareigos pateikti tokius duomenis, gali sukelti neigiamas procesines pasekmes, įskaitant ir *contra spoliatorem* taisyklės taikymą. Šios taisyklės taikymas priklauso nuo teismo diskrecijos, kuria remiantis yra vertinamas konkrečios paslaptį sudarančios informacijos kaip įrodymo leistinumas, jos svarba faktinių aplinkybių nustatymui ir poveikis tinkamam bylos išnagrinėjimui. Taigi teismas privalo derinti bylos nagrinėjimo tikslus su valstybės paslapties apsaugos interesais, siekdamas užtikrinti teisėtą, proporcingą ir pusiausvyrą išlaikantį procesą.

Vertinant komercinės paslapties panaudojimą kaip įrodymą, reikia pažymėti, kad nei CPK, nei Komercinių paslapčių teisinės apsaugos *įstatym*e nenumatyta apribojimų, kurie draustų ar ribotų komercinę paslaptį naudoti civiliniame procese. Tai savaime nereiškia, kad tokia informacija yra visiškai neapsaugota. Siekdamas užtikrinti, kad komercinė paslaptis nebūtų atskleista neįgaliotoms šalims, teismas gali taikyti specialias procesines apsaugos priemones, kurios taikomos jau priėmus šią informaciją civilinėje byloje (CPK 9–101 straipsniai). Šios priemonės leidžia riboti informacijos viešinimą, kad ji nebūtų atskleista nepriklausomiems tretiesiems asmenims, bet nesutrumpina šalies teisės naudoti ją bylos nagrinėjimo tikslais. Todėl, skirtingai nei informacija, sudaranti valstybės paslaptį arba advokato profesinę paslaptį, komercinė paslaptis gali būti leistinas įrodymas, o jos nepateikimo atveju *contra spoliatorem* taisyklė gali būti taikoma, nebent informacijos nepateikimas teismo vertinimu yra pagrįstas teisėta paslapties apsauga.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad vertinant *contra spoliatorem* taisyklės taikymo konkrečioje byloje galimybę lemiamas veiksnys yra įrodymų pobūdis. Kai informacijos pateikimui taikomas absoliutus leistinumo ribojimas arba teismas padaro išvadą, kad jos slaptumo apsauga turi didesnę reikšmę nei faktinių aplinkybių nustatymas, ši taisyklė netaikytina. Priešinga situacija susidaro tuomet, kai šalis be pateisinamų priežasčių neatskleidžia įrodymų, kurie galėjo ir turėjo būti atskleisti nagrinėjant bylą, – tokiais atvejais teismas turi pagrindą taikyti *contra spoliatorem* taisyklę jos nenaudai. Taigi *contra spoliatorem* taisyklės taikymo ribos priklauso ne tik nuo formalių įrodymų nepateikimo aplinkybių, bet

29 Maculevičienė, *supra note*, 25.

ir nuo pačių įrodymų pobūdžio, jų apsaugos pagrįstumo ir teismo proporcingo vertinimo, siekiant subalansuoti viešojo intereso apsaugą ir proceso šalių teises.

Išvados

1. Kooperacijos ir rungimosi principai nesudaro priešpriešos, bet tarpusavyje sąveikauja ir subalansuoja tiesos nustatymo byloje siekį. Rungimosi principas užtikrina šalių procesinę autonomiją ir lygiateisiškumą, o kooperacijos principas nustato šios autonomijos ribas ir riboja rungimosi principo taikymą, kai šalių siekis laimėti bylą lemia nesąžiningą procesinį elgesį, tokį kaip reikšmingų įrodymų slėpimas, sąmoningas jų nepateikimas, proceso vilkinimas ar teismo klaidinimas.
2. *Contra spoliatorem* taisyklė taikoma tik tuomet, kai teismas nustato, kad prašomi įrodymai buvo šaliai prieinami ir jos kontroliuojami, tačiau sąmoningai nepateikti ar sunaikinti, o šalis buvo tinkamai informuota apie pareigą juos pateikti, todėl neigiamų įrodinėjimo pasekmių rizika tenka nesąžiningai pasielgusiai šaliai.
3. *Contra spoliatorem* Lietuvoje nelaikoma teisine prezumpcija. Tai yra teismų praktikoje susiformavusi įrodymų vertinimo taisyklė, taikoma, kai šalis savo kontroliuojamus įrodymus sunaikina, slepia ar jų nepateikia. Tokiu atveju teismas gali laikyti tam tikras faktines aplinkybes nustatytomis net ir be tiesioginių įrodymų, perkeldamas neigiamų pasekmių riziką nesąžiningai besielgiančiai šaliai ir atleisdamas kitą šalį nuo įrodymų pateikimo naštos.
4. Įrodymų pobūdis ir jų apsaugos svarba yra lemiami veiksniai vertinant *contra spoliatorem* taisyklės taikymą konkrečioje byloje. Kai informacijos atskleidimui taikomi absoliutūs leistinumo ribojimai arba teismas nustato, kad slaptumo apsauga yra svarbesnė už faktinių aplinkybių nustatymą, taisyklė neturi būti taikoma. Priešingai, jeigu šalis be objektyvių priežasčių nevykdo savo pareigos pateikti reikšmingus įrodymus, kurie galėjo ir turėjo būti atskleisti nagrinėjant bylą, teismas turi pagrindą taikyti taisyklę jos nenaudai. Taigi *contra spoliatorem* taikymo ribos nėra grindžiamos vien formalia įrodymų nepateikimo aplinkybe – jas lemia įrodymų pobūdis, jų apsaugos pagrįstumas ir proporcingas teismo vertinimas, siekiant suderinti viešojo intereso apsaugą su šalių procesinių teisių pusiausvyra.

THE *CONTRA SPOLIATOREM* RULE AND ITS SCOPE OF APPLICATION IN RELATION TO CONFIDENTIAL INFORMATION

Indrė Maculevičienė
Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *This article analyses the importance of the contra spoliatorem rule in civil proceedings, examining how it ensures balance between parties' rights to litigate and their duty to cooperate. It reveals that this rule enables the court to draw procedural conclusions in cases where a party deliberately fails to fulfil their duty to cooperate and submit relevant evidence in order to gain a procedural advantage. However, it is emphasised that application of the contra spoliatorem rule is not automatic; in each case, the court must assess the reasons for failing to submit evidence and determine whether negative procedural conclusions can be drawn. The article also discusses situations where the failure to submit evidence arises not from dishonest behavior, but from a legitimate duty to protect professional, state, service or commercial secrets. In such cases, protecting confidential information takes on special legal significance linked to protecting the public interest, state security, trust between lawyers and clients, and professional independence.*

Keywords: *contra spoliatorem, principle of cooperation, secret information*

Indrė Maculevičienė. Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto doktorantė, lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: civilinis procesas, civilinė teisė.

Indrė Maculevičienė. PhD candidate and Lecturer at the Institute of Private Law at the Law School at Mykolas Romeris University. Research interests: civil procedure, civil law.